

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ****Сердюк О. М., Заревчацька Т. В.**

Управление основным капиталом угледобывающих предприятий является важным аспектом эффективного менеджмента добывающей отрасли. Рассмотрены основные тенденции развития угледобывающих предприятий в современных условиях хозяйствования, проанализированы особенности управления основным капиталом на предприятиях области. Разработаны предложения относительно повышения эффективности использования основных средств на угледобывающих предприятиях, сущность которых сводится к повышению фондоотдачи за счет выбытия лишних основных средств и ввода в эксплуатацию пригодных к использованию, но недействующих основных средств. Сформирован вариант отображения в бухгалтерском учете операции по реализации основных средств.

Управління основним капіталом вуглевидобувних підприємств є важливим аспектом ефективного менеджменту добувної галузі. Розглянуто основні тенденції розвитку вуглевидобувних підприємств у сучасних умовах господарювання, висвітлено особливості управління основним капіталом на підприємствах галузі. Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності використання основних засобів на вуглевидобувних підприємствах, сутність яких зводиться до підвищення фондоддачі за рахунок вибуття зайвих основних засобів та введення в експлуатацію придатних до використання, але недіючих основних засобів. Сформовано варіант відображення в бухгалтерському обліку операції з реалізації основних засобів.

Management of capital stock of coal mines is an important aspect of effective management of extractive industry. The main trends in the development of coal mines in the current economic conditions, and the main features of management of capital in the enterprises of the region have been analyzed. The proposals for improving the efficiency of plant and equipment at coal mines, the essence of which is to improve the return on assets at the expense of unnecessary disposal of fixed assets and commissioning of usable, but nonperforming assets have been developed. Formed a display option in the accounting operations of sale of fixed assets has been formed.

Сердюк Е. Н.

канд. экон. наук, доц. кафедры «Учет и аудит» ДГМА

elena.serdyuk@mail.ru

Заревчацкая Т. В.

ст. преп. кафедры «Учет и аудит» ДГМА

tapoz2006@mail.ru

УДК 332.025.28+657.1:658.27

Сердюк О. М., Заревчацька Т. В.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ

Необоротні активи являють собою основний капітал підприємства, за рахунок якого забезпечуються функціонування та розвиток виробничої діяльності, ефективний маркетинг та менеджмент. Оновлення основних засобів є одним із пріоритетних напрямків інвестиційної політики виробничих та добувних підприємств. Підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємств, зниження витрат виробництва та обігу вимагають збільшення вкладень капіталу в основні засоби. Враховуючи стратегічне значення гірничодобувних підприємств та установ для вітчизняної економіки, оновлення необоротних активів має стати пріоритетним напрямком їх розвитку. В той же час на підприємствах вугільної галузі має місце наявність суттєвого обсягу застарілого обладнання та не використовуваних основних засобів. Тому дослідження наявності, руху та ефективності використання основних засобів на вугільних підприємствах є актуальним.

Питанням управління основним капіталом вугільних підприємств присвячені праці таких дослідників як О. І. Амоша [1], В. В. Вербинський, Е. Звягільський [2], М. Г. Земляний, М. О. Ілляшов, Ю. Макогон [3], А. І. Шевцов. Дискусійні аспекти обліку основних засобів досліджені у роботах А. П. Гринько, М. М. Зюкової [4], В. П. Карєва [5], В. Г. Лінника, А. В. Янчева [6] тощо. Незважаючи на глибину існуючих досліджень, відкритим залишається питання управління ефективністю використання основних засобів на підприємствах вугільної галузі у сучасних умовах господарювання.

Метою статті є висвітлення основних тенденцій та проблемних питань управління основним капіталом вугільних підприємств у сучасних кризових умовах, а також розробка пропозицій щодо підвищення ефективності використання основних засобів на вугледобувних підприємствах.

Добувна промисловість являє собою сукупність галузей, зайнятих видобуванням сировини й палива з надр землі, та включає видобування залізної руди, руд кольорових і рідкісних металів, нерудних копалин, вугілля, нафти, газу тощо. Продукцію добувної промисловості використовують переважно у галузях переробної промисловості. Під впливом кризових явищ, що спостерігаються протягом останніх часів, на підприємствах промисловості взагалі та, зокрема, на підприємствах добувної галузі спостерігається спадання рентабельності.

Підвищення ефективності діяльності підприємств вугільної галузі є можливим за умови забезпечення їх поступового технічного переоснащення, тобто оновлення основних фондів та інших необоротних активів, що формують основний капітал підприємств.

Аналіз стану необоротних активів підприємств добувної промисловості за 2009 рік наведено у табл. 1.

Незважаючи на вплив кризи, на підприємствах добувної промисловості має місце підвищення первісної вартості основних засобів на 9,63 %, що пов'язано як з дооцінкою об'єктів, так і з їх частковим оновленням. Структура вартості необоротних активів підприємств добувної промисловості станом на 01.01.2010 р. наведена на рис. 1.

Найбільша питома вага вартості необоротних активів добувних підприємств сформована залишковою вартістю основних засобів, що пояснюється фондомісткістю галузі. Однак незадовільний технічний стан більшості основних засобів є однією з найгостріших проблем галузі [7].

Таблиця 1
Необоротні активи підприємств добувної промисловості у 2009 році [8]

Елементи необоротних активів	Вартість об'єктів, млн грн		Структура, %		Відносне відхилення, %
	на 01.01.09	на 01.01.10	на 01.01.09	на 01.01.10	
Незавершене будівництво	12185,5	12919,5	19,16	18,80	6,02
Основні засоби, нематеріальні активи: залишкова вартість	45286,1	48441,3	71,21	70,48	6,97
первісна вартість	86639,6	94979,9	-	-	9,63
знос	41353,5	46538,6	-	-	12,54
Довгострокові фінансові інвестиції:	5106,6	6047,1	8,03	8,80	18,42
Інші необоротні активи	1018	1318,3	1,60	1,92	29,50
Усього необоротних активів	63596,2	68726,2	100,00	100,00	8,07

Однією з основних галузей добувної промисловості у сфері добування паливно-енергетичних корисних копалин, є вугільна галузь. Вугільна галузь є однією зі стратегічних галузей вітчизняної промисловості, базовою галуззю господарства, що здійснює розвідування та видобування камінного та бурого вугілля. За геологічними запасами викопного вугілля Україна посідає перше місце в Європі і восьме місце в світі. Географічно вугільні запаси зосереджені в п'яти областях України – насамперед у Донецькій, Луганській, Дніпропетровській. Переважна частка запасів вугілля зосереджена в Донецькому вугільному басейні. Вугілля характеризується порівняно великою зольністю – близько 25 % і високою сірчистістю – 2,5 %.

За даними інформаційно-аналітичного звіту про розвиток вугільної промисловості України у 2009 році [9], за січень-грудень 2009 року видобуто 72303,1 тис. тонн вугілля, що на 9020,5 тис. тонн (на 14,3 %) перевищує плановий показник і на 5498,9 тис. тонн (на 7,1 %) – менше показника за аналогічний період 2008 року. Енергетичного вугілля видобуто 46529,7 тис. тонн. Виконання плану складає 101,2 %, перевищення планового показника – 533,5 тис. тонн вугілля. Порівняно з відповідним періодом 2008 року видобуток зменшився на 4451,8 тис. тонн (на 8,7 %). Коксівного вугілля видобуто 25773,4 тис. тонн, що більше запланованого обсягу на 8487,0 тис. тонн (на 49,1 %). Порівняно з 2008 роком видобуток зменшено на 1047,1 тис. тонн (на 3,9 %).

За січень-листопад 2010 року видобуто 68474,0 тис. тонн вугілля, що на 9144,2 тис. тонн (на 15,4 %) перевищує плановий показник і на 2519,0 тис. тонн (на 3,8 %) – більше показника за аналогічний період 2009 року.

Для вуглевидобувних підприємств особливо важливим елементом менеджменту є управління їх основним капіталом, основну долю якого сформовано основними засобами. Питання удосконалення системи управління основними засобами досліджено на прикладі ВП «Шахта «Новодонецька».

Фінансовий стан шахти характеризується певною нестабільністю. Протягом 2008–2010 рр. на шахті спостерігається зростання товарної продукції в оптових цінах на 96,76 %, зростання чистого доходу від реалізації продукції на 101,89 %. На фоні суттєвого поліпшення результатів реалізаційних операцій на ВП «Шахта «Новодонецька» має місце погіршення фінансового результату.

Показниками, які комплексно характеризують ефективність використання основних засобів, є фондovіддача та фондoмісткість. Аналіз динаміки зазначених показників наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз основних показників ефективності використання основних засобів
ВП «Шахта «Новодонецька» за 2008–2010 рр.

Показник	Абсолютне значення			Відносне відхилення, %		
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2009/ 2008	2010/ 2009	2010/ 2008
Середньорічна вартість основних засобів ($\overline{CB}$), тис. грн	539598,5	539472,0	523911,0	-0,02	-2,88	-2,91
Товарна продукція в оптових цінах ($ТП$), тис. грн	227429,0	338058,0	447489,8	48,64	32,37	96,76
Фондовіддача (ΦB), од. $\Phi B = \frac{ТП}{\overline{CB}}$	0,421	0,627	0,854	48,68	36,30	102,65
Фондомісткість (ΦM), од. $\Phi M = \frac{\overline{CB}}{ТП}$	2,373	1,596	1,171	-32,74	-26,63	-50,65

Фондовіддача є загальним показником ефективності використання основних засобів, який ілюструє вартість товарної продукції, яка припадає на 1 грн середньорічної вартості основних засобів. Фондомісткість є оберненим показником до фондovіддачі та ілюструє, яка вартість основних засобів задіяна у виробництві однієї гривні товарної продукції.

Динаміка фондovіддачі та фондoмісткості основних засобів ВП «Шахта «Новодонецька» наведена на рис. 1.

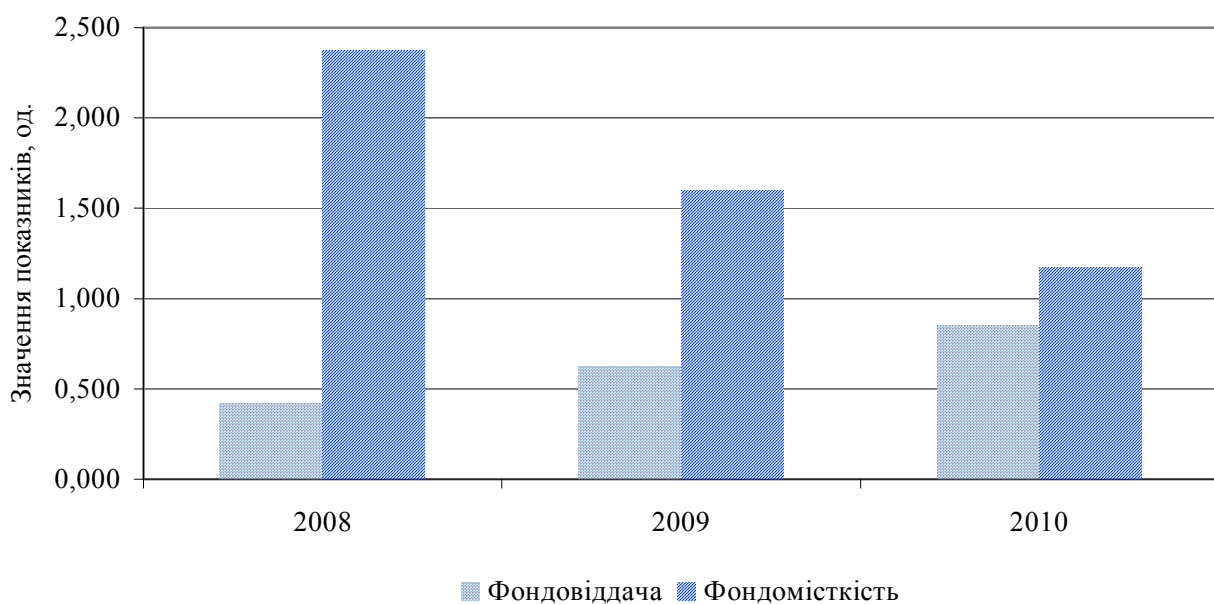

Рис. 1. Динаміка основних показників ефективності використання основних засобів ВП «Шахта «Новодонецька» за 2008–2010 рр.

Виробництво вугільної продукції ВП «Шахта «Новодонецька» є фондомістким, про що свідчать показники ефективності використання основних засобів. Однак підвищення показників фондovіддачі поряд зі скорочення фондомісткості позитивним чином характеризує політику управління основними засобами: протягом 2008–2010 рр. фондovіддача збільшилась на 102,65 %, відповідно скорочення фондомісткості склало 50,65 %. Таким чином, оновлення виробничих потужностей на фоні загального скорочення середньорічної вартості основних засобів призвело до зростання товарної продукції підприємства на 96,76 %.

Фондовіддача, як головний показник ефективності використання основних засобів, з часом змінюється під впливом різних чинників внутрішнього та зовнішнього характеру. Для підвищення ефективності використання парку обладнання необхідним є моніторинг фондovіддачі шляхом виявлення чинників, які впливають на формування досліджуваного показника. Найбільш вагомий вплив на формування фондovіддачі ВП «Шахта «Новодонецька» формує фондovіддача діючої частини основних засобів. Враховуючи вагомий вплив фондovіддачі діючих основних засобів на формування показників ефективності використання основних засобів, ВП «Шахта «Новодонецька» та вугледобувним підприємствам взагалі рекомендовано термінове введення в експлуатацію придатних до використання але недіючих основних засобів, а також реалізація зайвих основних засобів. Такі заходи сприятимуть підвищенню питомої ваги діючих основних засобів та їх фондovіддачі, що сприятиме зростанню загального показника фондovіддачі на шахті.

Припустивши, що обсяг товарної продукції є постійним, вибуття зайвих основних засобів призведе до їх скорочення середньорічної вартості та підвищення фондovіддачі. У табл. 3 наведено результати оцінки вартісних показників основних засобів ВП «Шахта «Новодонецька» з урахуванням пропозицій щодо вибуття недіючих придатних до експлуатації основних засобів. Здійснено припущення, що планується вибуття близько 10 % первісної вартості основних станом на 01.01.2011 р.

Таблиця 3

Дослідження зміни вартісних показників основних засобів ВП «Шахта «Новодонецька» з урахуванням внесених пропозицій (станом на 01.01.2011 р.)

Найменування показника	Значення показника, тис. грн		
	фактичне	запропонований обсяг вибуття	планове
Основні засоби, залишкова вартість (ЗВ), тис. грн	352 350	35235	317 115
первісна вартість (ПВ), тис. грн.	502 075	50 208	451 868
знос (З), тис. грн	149 725	14972,5	134 753

Таблиця 4

Аналіз зміни фондovіддачі за умови вибуття зайвих основних засобів ВП «Шахта «Новодонецька» (за показниками 2010 року)

Найменування показника	Фактичне значення	Значення з урахуванням пропозицій	Відносне відхилення, %
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	523911	476971,25	– 8,96
Товарна продукція в оптових цінах, тис. грн	447489,8	447489,8	0,00
Фондовіддача	0,854	0,938	9,84

Припустивши, що обсяг товарної продукції є постійним, вибуття зайвих основних засобів призведе до їх скорочення середньорічної вартості та підвищення фондovіддачі.

На рис. 2 зображено зміну фондovіддачі ВП «Шахта «Новодонецька» за умови вибуття недіючих основних засобів.

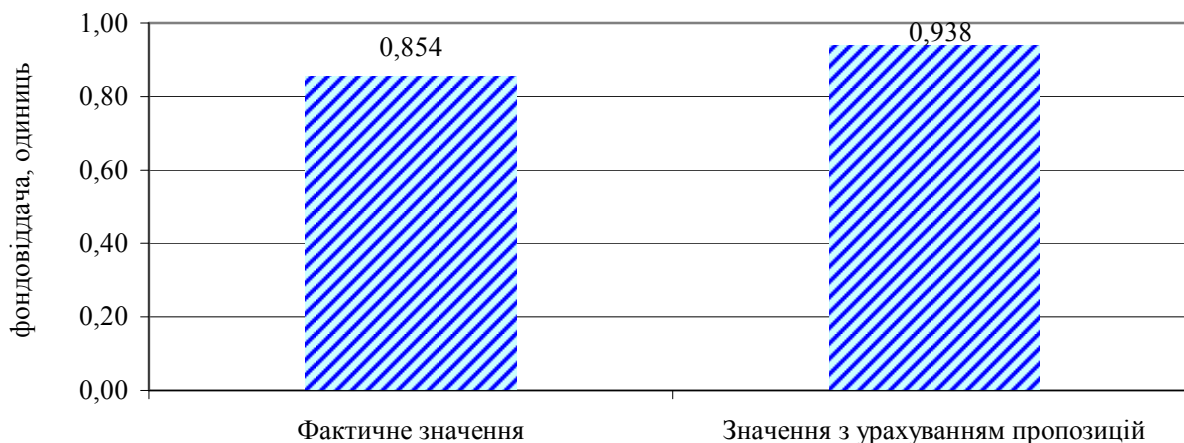

Рис. 2. Фондовіддача ВП «Шахта «Новодонецька» з урахуванням запропонованих заходів (за показниками 2010 року)

В результаті дослідження зміни фондovіддачі виявлено, що за умови вибуття зайвих основних фондів ВП «Шахта «Новодонецька» умовною вартістю 10 % від дійсної, фондovіддача може зрости від 0,854 до 0,938, тобто на 9,84 %, що свідчить про вірогідність підвищення ефективності використання основних засобів на шахті.

Відображення операцій з реалізації зайвих основних засобів на рахунках бухгалтерського обліку пропонується здійснювати шляхом складання кореспонденції, наведеної у таблиці.

Таблиця 5

Запропонований варіант відображення реалізації зайвих основних засобів ВП «Шахта «Новодонецька» на рахунках бухгалтерського обліку

Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	дебет	кредит	
Списано суму зносу об'єкта засобів (автомобіль ЗіЛ АЦ 46123-011)	131	10	1793,02
Переведено об'єкт основних засобів до складу необоротних активів, призначених для продажу	286	10	8538,22
Реалізовано об'єкт необоротних активів, призначених для продажу	36	71	12000
Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	71	641/ ПДВ	2000
Списано собівартість реалізованого об'єкта необоротних активів, призначених для продажу	94	286	8538,22
Списано на фінансові результати дохід від реалізації об'єкта необоротних активів, призначених для продажу	71	79	10000
Списано на фінансові результати собівартість реалізації об'єкта необоротних активів, призначених для продажу	79	94	8538,22

Реалізація запропонованих заходів з удосконалення обліку, контролю та ефективності використання основних засобів досліджуваної шахти та інших вугільних підприємств дозволить підвищити достовірність показників фінансової звітності та поліпшити ефективність використання основних засобів шахт.

ВИСНОВКИ

Управління основним капіталом вуглевидобувних підприємств є важливим аспектом ефективного менеджменту добувної галузі. В умовах економічної кризи поліпшення результатів діяльності вугільних шахт є особливо актуальним. Тому своєчасний моніторинг стану основних засобів та показників фондовіддачі та фондомісткості є суттєвим елементом діяльності аналітичних служб вуглевидобувних підприємств у сучасних умовах господарювання.

Підвищення ефективності використання основних засобів на вуглевидобувних підприємствах можливе шляхом виведення із експлуатації зайвих основних засобів. Кошти, вивільнені у результаті таких заходів, можуть бути спрямовані на фінансування оновлення парку основних засобів. Такі заходи призведуть до підвищення питомої ваги діючих основних засобів та їх фондовіддачі, що сприятиме зростанню загального показника фондовіддачі на шахті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Перспективи розвитку вугільної галузі в системі паливно-енергетичного комплексу* / [О. І. Амоша, М. О. Ілляшов, М. М. Щербіна, та ін.]. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки пром-сті, 2002. – 43 с.
2. *Звягильський Е. Состояние угольной отрасли вызывает серьезные опасения* / Е. Звягильский // *Шахтер Украины*. – 2010. – № 23(521). – С. 1.
3. *Макогон Ю. Вугільна галузь України: проблеми та перспективи сталого розвитку* [Електронний ресурс] / Ю. Макогон. – Регіональний філіал НІСД у м. Донецьку. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/5.htm>.
4. *Зюкова М. М. Удосконалення обліку та аналізу основних засобів (на матеріалах хлібопекарських підприємств Полтавської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04* [Електронний ресурс] / М. М. Зюкова. – Х., 2004. – 17 с. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04zmtprp0.zip>.
5. *Карев В. П. Облік, контроль і аналіз основних засобів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец 08.06.04* [Електронний ресурс] / В. П. Карев. – К. : Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України., 2006. – 16 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06kvrp02.zip>.
6. *Янчев А. В. Облік та аналіз відтворення основних засобів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец 08.06.04* [Електронний ресурс] / А. В. Янчев. – Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2004. – 18 с. – Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/\[in=_scripts/ep.in\]](http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/[in=_scripts/ep.in]).
7. *Бондаренко В. С. Матеріально-культурні перетворення індустріального Донбасу за умов стабілізації економіки* / В. С. Бондаренко // *Історичні і політологічні дослідження*. – 2009. – № 5/6 (17/18). – С. 107–113.
8. *Необоротні активи підприємств добувної промисловості у 2009 році* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. *Інформаційно-аналітичний звіт про розвиток вугільної промисловості України за 1 квартал 2010 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mvr.gov.ua/mvr/control/uk/publish/article?art_id=74833&cat_id=52294.
10. *Шевцов А. І. Вугільна галузь. Стратегія розвитку та шляхи перетворень. Аналітична записка* / А. І. Шевцов, М. Г. Земляний, В. В. Вербинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/147/index1.htm>.
11. *Панишко А. И. Проблемы ликвидации предприятий угольной промышленности и пути их решения* / А. И. Панишко // *Уголь Украины: Ежемесячный научно-технический, производственный и экономический журнал*. – 2009. – № 12. – С. 3–5.
12. *Полянський В. Реструктуризація вугільної промисловості України: результати і перспективи* / В. Полянський // *Схід: Аналітично-інформаційний журнал*. – 2005. – № 1. – С. 6–9.
13. *Сухіна О. М. Структурно-динамічні зрушення у вугледобувній галузі України та їх трансформаційний вплив на просторовий розвиток регіонів* / О. М. Сухіна. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – 96 с.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2011 р.